

УДК 343.4

**ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРАВА
НА ОТРИМАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ**

**THE PRINCIPLES OF CRIMINAL-LAW POLICY ON THE RIGHT
TO RECEIVE EDUCATION IN UKRAINE**

Мнишенко Є.С.,

*здобувач кафедри кримінального права
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

Статтю присвячено розкриттю поняття і наповнення принципів кримінально-правової політики у сфері права на отримання освіти в Україні. Особлива увага приділяється спеціальним принципам кримінально-правової політики. У ній розкривається сутність її напряму – кримінально-правової політики у сфері права на отримання освіти в Україні.

Ключові слова: кримінально-правова політика, право на отримання освіти, напрями правової політики, соціальна справедливість, соціально-правова психологія населення.

Статья посвящена раскрытию понятия и наполнения принципов уголовно-правовой политики в сфере права на получение образования в Украине. Особое внимание уделяется специальным принципам уголовно-правовой политики. В них раскрывается сущность ее направления – уголовно-правовой политики в сфере права на получение образования в Украине.

Ключевые слова: уголовно-правовая политика, право на получение образования, направления правовой политики, социальная справедливость, социально-правовая психология населения.

The article focuses on the concept and content of the disclosure principles of criminal-law policy on the right to receive education in Ukraine. Particular attention is paid to the special principles of criminal-law policy, which reveals the essence of its direction – Criminal Law Policy for the right to receive education in Ukraine.

Key words: criminal-law policy, the right to education, the direction of legal policy, social justice, social and legal psychology of the population.

Політика у сфері боротьби зі злочинністю в Україні в цілому, як вважає П. Фріс, спрямовується на остаточну мету – зниження рівня злочинності в державі [1, с. 47].

Метою кримінально-правової політики у сфері права на отримання освіти є зниження рівня злочинних посягань на право на отримання освіти в Україні.

Як система керівних ідей [1, с. 78], основ діяльності [2, с. 1247] принципи кримінально-правової політики у сфері права на отримання освіти також повною мірою залежні від принципів, визнаних доктриною кримінально-правової політики. Стратегічні рішення відображаються в них як політичні рішення держави, що утворюють основні кримінально-правові засади дії політики у сфері боротьби зі злочинністю [1, с. 83].

Як вважає Н. Лопашенко, принципи кримінально-правової політики в цілому є окремими результатами дії такої політики, яка охоплює формування принципів кримінально-правового впливу на злочинність; вони складаються із принципів кримінального права та принципів правозастосовної діяльності [3, с. 155]. В. Філімонов зазначає: «Роль принципів кримінального права (...) полягає в тому, щоб служити опосередковуючою і зв'язуючою ланкою між кримінологічною діяльністю і всією сукупністю правових норм, що утворюють (...) кримінальне законодавство» [4, с. 11]. Принципи сприймаються також як «основоположні, керівні ідеї і засади у сфері боротьби зі злочинністю методами матеріального кримінального закону, які спрямовують процес формування кримінально-правових засобів ведення цієї боротьби і практику їх застосування» [1, с. 81].

У науці спостерігається тенденція ототожнення принципів кримінального права і кримінально-правової політики в цілому. Так, Б. Разгільдієв до принципів останньої відносить принципи законності, рівності, вини, справедливості і гуманізму [5, с. 233], аналогічна позиція (з урахуванням додавання до такого переліку також принципів гуманізму, невідворотності відповідальності та науковості) висловлюється М. Пановим та Л. Герасіною [6, с. 39]. Такий підхід до характеристики принципів кримінально-правової політики дещо ототожнює її з матеріальним кримінальним правом. Хоча вони близькі, «різниця між ними існує» [7, с. 275].

Сьогодні доцільно зважати на підхід структурно-системного поділу принципів КПП (із групуванням принципів КПП на загальні (конституційні) та спеціальні (галузеві)), який на дисертаційному рівні був запропонований П. Фрісом. Відповідно до такого поділу, до загальних принципів КПП належать наступні: принцип демократизму (ст. 1 Конституції України), принцип переваги прав і свобод людини (ст. 3 Конституції України), принцип верховенства права (ст. 8 Конституції України), принцип рівності громадян (ст. 21, 24 Конституції України), принцип зворотної дії в часі (ст. 58 Конституції України), принцип недопустимості подвійної відповідальності (ст. 61 Конституції України), принцип законності та

презумпції невинуватості (ст. 29, 61, 62, 124 Конституції України).

До спеціальних принципів, на думку П. Фріса, належать такі: «принцип відповідності кримінально-правової політики іншим елементам політики у сфері боротьби зі злочинністю», «принцип врахування соціально-правової психології», «принцип економії репресії», «принцип доцільності», «принцип невідворотності відповідальності», «принцип диференціації та індивідуалізації відповідальності та покарання», «принцип соціальної справедливості» [8, с. 53].

Деталізуємо ці принципи щодо кримінально-правової політики у сфері права на отримання освіти.

Усі загальні принципи кримінально-правової політики повною мірою зберігаються щодо кримінально-правової політики у сфері права на отримання освіти в первинному тлумаченні. Проте спеціальні принципи вимагають додаткового уточнення, переосмислення, з урахуванням особливостей суспільних відносин, на які має діяти така політика.

Перший принцип – принцип відповідності кримінально-правової політики іншим елементам політики у сфері боротьби зі злочинністю. Принцип відповідності кримінально-правової політики у сфері права на отримання освіти іншим елементам політики у сфері боротьби зі злочинністю *полягає в тому, що вона має відповідати таким елементам як у частині кримінально-правової протидії безпосередньо посяганням на право на отримання освіти, так і в частині недопустимості порушення основних загально-правових та спеціальних для інших елементів політики у сфері боротьби зі злочинністю принципів.*

Принцип врахування соціально-правової психології. *Щодо кримінально-правової політики у сфері порушення права на отримання освіти представляє собою врахування ставлення населення до порушень права на отримання освіти, формування розуміння суспільної небезпечності відповідних злочинних діянь та сприйняття населенням держави застосування кримінального покарання за їх учинення.*

Принцип економії репресії. *Для кримінально-правової політики у сфері права на отримання освіти він полягає у застосуванні мінімальної необхідної ефективної міри покарання до осіб, що вчинили діяння, передбачені ст. 183 КК України.*

Принцип доцільності. *Для кримінально-правової політики його сутність має тлумачитися як необхідність встановлення та призначення адекватної та доцільної кримінальної відповідальності за вчинення порушення права на освіту.*

Принцип невідворотності відповідальності. *Цей принцип щодо кримінально-правової політики у сфері права на отримання освіти представляє собою застосування встановленої законом відповідальності за вчинення винними особами діянь, що містять ознаки, передбачені ч. 1 та 2 ст. 183 КК України.*

Принцип диференціації та індивідуалізації відповідальності та покарання. *Специфіка цього принципу у кримінально-правовій політиці у сфері права на отримання освіти полягає в тому, що відповід-*

на політика має забезпечувати на правовиконавчому рівні призначення покарання з урахуванням всіх пом'якшуючих та обтяжуючих покарання обставин, а також особу винного та його ставлення до вчиненого порушення права на отримання освіти.

Принцип соціальної справедливості. У сучасних умовах принцип соціальної справедливості щодо кримінально-правової політики у сфері права на отримання освіти повинен розумітися як принцип правотворчої і правозастосовної діяльності щодо встановлення балансу між соціальною потребою, доцільністю й одночасно невідворотністю кримінальної відповідальності за порушення права громадян на отримання освіти.

В умовах, коли мають місце системні неоскаржувані постраждалими порушення їх прав, виникає питання про можливу необхідність урахування при формуванні спеціальних принципів кримінально-правової політики також принципу готовності населення до ініціювання кримінального переслідування осіб, винних у вчиненні окреслених діянь, скорочено – принцип готовності населення.

Такий принцип тісно пов'язаний із принципами урахування соціальної психології, проте саме він

може виступати і контрагентом йому. Так, часті випадки, які демонструються саме результатами опитування населення щодо злочинних порушень права на отримання освіти, коли респонденти, визнаючи посягання на свої права злочинними і визнаючи факти їх учинення, демонструють повну неготовність повідомляти про факти вчинення таких діянь. Іншими словами, населення демонструє розуміння злочинності певних діянь, проте власна інертність щодо повідомлення про них повною мірою нівелюють таку обізнаність.

Поінформованими про свої права виявляються переважно педагоги й адміністрація шкіл (37%) та ВНЗ (32%), тоді як поінформованими про свої права вважають себе лише 7% опитаних студентів та 6% батьків шкіл [9, с. 6], що, очевидно, обумовлює в основному той факт, що порушення з боку адміністрації та педагогів лишаються поза полем оскарження з боку постраждалих.

У контексті кримінально-правової політики у сфері права на отримання освіти принцип урахування готовності населення полягає в обов'язковій оцінці і прийнятті до уваги готовності населення до захисту власних порушених прав на отримання освіти

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика України : дис. докт. юрид. наук : 12.00.08. – Івано-Франківськ : Прикарпатський юридичний інститут внутрішніх справ, 2005. – 381 с.
2. Большой Российский энциклопедический словарь. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2007. – 1887 с.
3. Лопашенко Н.А. Разумная уголовная политика и завтрашний уголовный кодекс России: идеи и идеалы / Современная уголовная политика: поиск оптимальной модели : материалы VII Российского конгресса уголовного права (31 мая – 1 июня 2012 года). – М. : Проспект, 2012. – 664 с.
4. Филимонов В.Д. Принципы уголовного права. – М. : ЮрИнфоР, 2002. – 139 с.
5. Разгильдиев Б.Т. Уголовно-правовая политика: назначение, виды / Современная уголовная политика: поиск оптимальной модели : материалы VII Российского конгресса уголовного права (31 мая – 1 июня 2012 года). – М. : Проспект, 2012. – 664 с.
6. Панов М., Герасіна Л. Правова політика як універсальний феномен соціального буття // Право України. – 2001. – № 8. – С. 36–40.
7. Мальцев В.В. Принципы уголовного права и их реализация в правоприменительной деятельности. – СПб., 2004. – 692 с.
8. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні і правові проблеми. – К. : Атіка, 2005. – 332 с.
9. Держава порушує права учасників освітнього процесу : опитування // Портал «Освіта.Уа». – 29.06.2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://Osvita.Ua/School/News/36350/>. – С. 6.